

Lingvističke aktuelnosti

Upisano u kategoriju: [Prikazi](#), [Broj: 17](#)

ROD I JEZIK, Priredile Svenka Savić, Marijana Čanak, Veronika Mitro, Gordana Štasni, Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije, Novi Sad, 2009, 191 str.

Knjiga *Jezik i rod* nastala je kao rezultat zajedničkog napora više autora lingvista po struci. Po svom sadržaju i koncepciji ona predstavlja novinu u našoj priručničkoj i stručnoj literaturi, jer na jednom mestu, i to veoma kompetentnim štivom, pruža mogućnost sagledavanja odnosa jezika i ideologije na primeru tretmana rodnog problema u službenoj i javnoj upotrebi srpskog jezika.

U njenom sadržaju, koji je tematski posvećen problemu transparentnog jezičkog predstavljanja identiteta žene i njene uloge u društvu, izdvajaju se 3 dela. U prvom delu Svenaka Savić predstavlja teorijski okvir fenomena rodno osetljivog jezika i daje uputstva za korektnu upotrebu srpskog jezika u ovom domenu u službenoj i javnoj upotrebi. U drugom delu Gordana Štasni i Veronika Mitro, na osnovu bogatog empirijskog materijala, sačinile su registar imena za žene prema zanimanjima, zvanjima, titulama, osobinama, aktivnostima i dr., i ukazale na dinamiku pregrupisanja i smene naziva za žene u periodu od dva veka u razvoju srpskog jezika. U trećem delu Marijana Čanak na primeru imenice *vračara*, koja ima najveći broj varijanta – 22, pokazuje na koji način se može koristiti materijal iz Registra za naučna istraživanja kojim se, pored ostalog, pokazuje promena svesti o rodnoj ulozi žena i muškaraca u različitim periodima razvoja naše društvene zajednice.

Jezička slika rodnog problema u srpskom jeziku predstavljena je u registru imena za žene, kome prethodi obimnija studija sa izloženim kriterijumima za kategorizaciju građe. Tako se prema semantičkim kriterijumima izdvajaju sledeće značenjske grupe imenica: zanimanje, profesija, zvanje (*bolničarka, bankarka, profesorka*), bavljenje sportom, veštinama, umetnošću (*atletičarka; akrobatkinja; balerina*); bavljenje magijskim, obrednim radnjama (*bajalica, gatar*); zatim imenovanje žena prema zvanju, zanimanju muža (*aberdžika, advokatovica, ađuntovica*); prema dostojanstvu, počasti, tituli, statusu u društvu, porodici i dr. (*aristokratkinja, asistentkinja*); prema obrazovnom stepenu (*učenica, maturantkinja, studentkinja, apsolvantkinja*); imenice kojima se označavaju žene kao sledbenice kakvog učenja (*anketarka, antifaišistkinja*); imenica kojima se nazivaju žene prema načinu života, prema bolesti od koje pate, ili prema nekom drugom dominantnom svojstvu (*alkoholičarka, atletkinja, bludnica, bogatašica*).

Preglednost i sistematičnost građe ostvarena je njenim predstavljanjem po principu gnezda, koga čine odrednica i konceptualno srodne lekseme (npr. nosilac gnezda je imenica *krojačica*, a gnezdu će pripadati i nazivi: *abadžika* i *abadžinica, šnajderka* i *šnajderica, švalja, švelja* i *šivalja*). Svako pojedinačno značenje polisemnih leksema prikazano je kao posebna odrednica.

Knjiga, u celini gledano, predstavlja novinu u srpskoj priručničkoj i lingvističkoj literaturi, jer se može koristiti kao praktični priručnik za negovanje jezičke kulture i za podizanje nivoa političke korektnosti u javnoj i službenoj upotrebi jezika, a na širem društvenom planu otvara mogućnost dijaloga o budućim normativnim fazama srpskog jezika u javnoj upotrebi. Njen kriterijalno sačinjen registar ženskih imena iz različitih izvora savremenog srpskog jezika biće od koristi domaćoj leksikografiji u obradi leksema koje označavaju osobe ženskog pola.

Normativni kriterijumi u Registru pokazuju status imena za žene u leksičkom sistemu srpskog jezika. Osim grafičkih oznaka za stilsku, ekspresivnu markiranost leksike, koriste se i oznake za pokazivanje raslojenosti leksike na prostornoj i vremenskoj ravni: istorizme, arhaizme, zastarelu leksiku; pokrainizme i dijalekatsku leksiku. Uz imena, kojim se označavaju osobe ženskog pola, navedeni su podaci o izvorima njihove upotrebe. To su: rečnici, mediji, literatura, upitnička građa i razgovorni jezik. Potvrde upotrebe ovih imenica u rečničkoj građa, a posebno u medijskim pisanim ili govorenim izvorima, kao i u razgovornom jeziku, ukazuju na veoma značajno mesto ovih leksičkih jedinica u sistemu srpskog jezika i na semantičko-derivacioni potencijal kojim se u sistemu popunjavaju leksička polja ove ideografske, pojmovne vrednosti. Navođenje varijantnih imena odražava određena stanja ili kretanja jedinica ovog tipa u leksičkom sistemu srpskog jezika u različitim periodima njegovog razvoja.

Spisak dat u Registru, dopunićemo ili potvrditi i primerima iz elektronskog korpusa novih reči Đorđa Otaševića, koji u celini gledano, pokazuje pojačane tvorbene procese u domenu imenovanja žena u različitim sferama. Tako u sferi ženskih zanimanja imamo primere tipa: *advokatkinja, akademička, aktivistica, alhemičarka, amaterka, ambasadorka, bageristkinja, basistica, barmenka, boksačica, veroučiteljica, pilotkinja, prugašica, hokejašica, šahistkinja, regrutkinja, rokerica, specijalistica, streličarka, stručnjakinja, taksistkinja*. Porastao je broj imenica nosilaca osobina, postupaka i aktivnosti, što se javilo kao sekundarna pojava tendencioznog i usmerenog pojačanog moviranja imenica u sferi zanimanja i zvanja, procesa karakterističnog za mnoge savremene jezike. Ovo moviranje je inicirala pre svega društvena a zatim i jezička politika zasnovana na proklamovanoj ideji o ravnopravnosti polova. Tako se igrom jezičkih zakonitosti i individualne kreativnosti u jeziku slikovito odrazila aktuelna svakidašnjica marginalnih ženskih uloga i ženskih naravi, izvanjezička realnost u kojoj se osobe ženskog pola javljaju kao *akterice, stručnjakinje, profesionalke, amaterke, zabavljačice, bezveznice, kretenke, klikarašice, lobistkinje, maherice, propagandistice (propagatorke), moralizatorke*. One su i *gastajbaterkinje, zabavnjače ili narodnjakinje, pečačice, levičarke, maštarke i frendice*, a mogu parirati osobama muškog pola i po nekim porocima i lošim osobinama, kao, npr.: *falsifikatorke, frajerice, fakirke, sifilističarke* i dr. Javljaju se i primeri tipa: *govorača, ogaovaruša, bavljenica, oblizivačica, pervezuša, posteljarka, rađateljka i faflačica*.

Uprkos pokazanoj tendenciji veoma naglog porasta leksema za imenovanje žena zasvedočenog u korpusu novih reči, kao i navedenim argumentima i preporukama u knjizi *Jezik i rod*, u srpskoj lingvistici zastupljeni su i drugačiji stavovi koji navedene procese tumače kao prolazno pomodarstvo, podstaknuto sociolingvističkim i političkim faktorima, među kojima je najaktuelnija ideja o ravnopravnosti polova, što se u jeziku realizuje u vidu različitih problema i pojmova: seksizam u jeziku, androcentrizam i jezik i feministička lingvistika. Po njima ovo su samo prolazne pojave u jeziku za čiji se opstanak u jeziku zalaže veoma uzak krug stručnjaka. Pristalice ovakvog shvatanja zalažu se za upotrebu neutralnih oblika gramatički muškog roda

pozivajući se na njihovo generičko značenje, jer označavaju osobu muškog i ženskog pola; dok su imenice ženskog roda markirane i značenje im je svedeno samo na osobe ženskog pola.

Fenomen rodne osetljivosti jezika celishodno je razmatrati i sa stanovišta leksičke norme koju propisuju opšti ili specijalizovani deskriptivni rečnici. Pored već postojećih kriterijuma, kojim se rukovodi leksičko normiranje, kao što su: jezička pravilnost, primerenost upotrebe preporuke za negovanje stila i jezičke kulture, u najnovije vreme, u skladu sa međunarodnim kriterijumima, uvodi se i kriterijum kodeksa politički korektnog govora i pisanja i ističe značaj kriterijuma javne upotrebe jezika, kriterijumi koji su teorijski utemeljen i u vidu preporuka dati i u knjizi *Jezik i rod*. Tako se u leksičko normiranje, uz postojeće normativne kvalifikatore, opet na nivou preporuka, može uvesti novi, tipa: „prihvatljivo / preporučljivo u službenoj / javnoj upotrebi“ i sl. Ovim se u jezičku normu ugrađuje pragmatička norma za reči iz nekih kulturnih i socijalnih domena u cilju stvaranja i širenja politički korektnog govora.

Na ovaj način, preko dorađivanja leksičke norme i ustanovljenja usmerene jezičke politike stvorili bi se povoljni uslovi za vođenje konstruktivnog dijaloga oko regulisanja primerene upotrebe jezika u sferi rodne ravnopravnosti, dijaloga koji je otvoren i u novopublikovanoj knjizi *Rod i jezik*.

Priliv novih reči u vokabular srpskog jezika, pa i onih reči za imenovanje žena, danas se sve više prihvata kao normalan proces jezičkog razvoja i preuzimanja inovacija iz razvijenijih jezičkih i društvenih sredina. Leksički dinamizam u ovom domenu, kao i u domenu funkcionalnostilske raslojenosti, ne sme se na osnovu paušalnih ocena preceanjivati. Broj nove leksike u ukupnom leksičkom sistemu, kako pokazuju statistički podaci na određenom korpusu, u velikoj meri je ograničen i funkcionalno uslovljen, a sam dinamizam priliva je mnogo složeniji nego što se inače predstavlja. Tako npr. najnovija derivatološka istraživanja u monografiji M. Ajdžanovića¹ pokazuju da od 958 leksema deriviranih sa 75 sufiksa 797 čine imenice muškog roda sa 67 sufiksa, a svega 153 imenice ženskog roda sa 12 sufiksa, od kojih su najproduktivniji sufiksi *-ka* i *-ica*, a nešto manje je produktivan i sufiks *-kinja*. Ovim sufiksima je derivirano 90% imenica potvrđenih u svremenom korpusu jezika štampe i dr. medija.

U najnovijem razvoju leksike srpskog jezika, kao i u prethodnim periodima, što je pokazano u Registru knjige *Rod i jezik*, evidentna je stilska i normativna ralojenost leksike i pregrupisavanje leksema, čime se one pozicioniraju u centralni ili periferni deo leksičkog sistema. Veliki broj novonastalih leksema kojim se imenuju žene po različitim parametrima, kako pokazuje Registar, a i primeri iz korpusa novih reči, nalaze se na periferiji leksičkog sistema i kao neologizmi ili okazionalizmi odražavaju aktuelne procese podstaknute idejom o širenju jezičke kulture u sferi službene i javne upotrebe jezika.

Stana Ristić (Beograd)

¹ Ajdžanoviћ Милан, *Функционално оптерећење суфикса за обележавање особа*, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2008.